JORDI CUSSÀ BALAGUER

LA SERP

Pròleg de Ponç Puigdevall

comanegra

- TAULA -

L'elixir de les històries, per Ponç Puigdevall 9

1. L'arquitecte de la ciutat nova 15
2. Records com boira, realitat de llot..... 32
3. Una querella familiar..... 35
4. Testimoni de marassa 42
5. El comiat de l'alcalde 46
6. Correspondència entre cosines 70
7. Tots els colors de la passió 76
8. Un dia terrible 80
9. El mestís d'Indique 96
10. Autobiografia i catarsi 117
11. L'enigma dels interiors 126
12. A mort però sense sang 194
13. Carta de Nifrícia al seu net Pilàntenor 210
14. Abans de l'estrena 215
15. De l'espia i l'anacoreta..... 235
16. De l'espia retirat i la filla del difunt anacoreta 264
17. Des de Sicília, amb amor..... 269
18. Des de Misènum, ple d'horror 275
19. Els diaris de Maria Elisabet..... 282

20. L'home-ombra i el seu cunyat 319
21. El comiat de l'home-ombra 340
22. L'ignorant 342
23. Foc sobre neu 347
24. L'últim dia de curs 367
25. L'apocalipsi de l'ase cec 371

Continua (nota editorial) 385

1. L'ARQUITECTE DE LA CIUTAT NOVA
Pílades Koustak a Kypsela, entre el 580 aC i el 553 aC

Conta'm, Musa, aquell home de gran ardit, que tantíssim
errà, després que de Troia el sagrat alcàsser va prendre.
HOMER, s. VIII aC
Odissea

Havíem tingut pluges de tarda les dues darreres setmanes, cosa gens estranya tenint en compte que érem al bell mig de la tardor, però el dia de l'arribada lluïa, tot i que enteranyinat, un ressol amable. El capità Asperió era el més feliç d'una colla d'homes contents: la travessia, sobretot el tram des de Cumes, havia estat llarga i difícil a causa d'un clima entre dolent i molt dolent i dels problemes d'aprovisionament a Massàlia. Per això tothom estava feliç. Només jo seguia melangiós: Irenícia no em desemparava el pensament ni un instant i no em deixava fruir la singular energia del moment.

—Et veig ulltrist, Pílades —va murmurar el capità amb l'esguard obert sobre l'horitzó de llebeig, on malgrat la boirina precrepuscular s'intuïa un litoral rocallós.

—Deu ser perquè estic ulltrist.

—Tot i que hauria de ser ben bé al revés. Al cap i a la fi, és el teu primer gran encàrrec, l'oportunitat de llaurar-te un nom com a arquitecte.

—És cert el que dius, Asperió, però en aquest moment donaria Focea i la pàtria sencera dels grecs per recuperar un minut de la meva promesa.

—No blasfemis... —va renyar-me amb to seriós—. Tot vindrà, si ella t'espera. Amb un parell d'anyets, pots tenir la feina enllestida.

—O puc morir demà en una topada amb els bàrbars. O d'aquí a dos dies d'unes febres qualssevol... Les maresmes de l'interior —vaig precisar, remembrant el mapa topogràfic— en deuen ser ben fecundes.

—No tens fe en Asclepi, tu que has travessat tots els mars per construir-li un temple?

L'aigua, entre el blaulletós i el verddepou, s'ondulava a unes dues braçades dels nostres peus amb valls i turons tan variables com sensuals. Els mariners, feinejant amb l'eufòria continguda d'arribar a port després de seixanta-dues jornades de travessada, hi assaborien el goig de la feina feta, del destí acomplert. Jo en canvi només hi sabia imaginar les corbes aquàtiques d'Irenícia i les aigües vora el Far del Nord, on la nit abans de salpar, quan la matinada ja transpirava d'alba, ens vam dir adeu, fins aviat, t'esperaré.

Ai, la platja del Far del Nord...! L'enyorava tant, aquell pedaç de terra rogenca i cantelluda! L'enyorava tant, quasi, com a la mateixa Irenícia en persona! Potser perquè la platja, i el territori en general, formava part de la nostra relació intransferible: a la platja del Far del Nord ens havíem conegut quan ni l'una ni l'altre no teníem encara coneixement de cap mena. Ella era la més xica de les cinc filles de Fisos Duloceu, un celebrat arquitecte de Lesbos que, després de trenta anys de treballar per (i participar en) l'oligarquia que governava l'illa, havia caigut en desgràcia amb la instauració d'una democràcia (o sigui una oligarquia similar però amb patronímics

diferents), i s'havia refugiat a la ciutat de Focea, on el govern de l'Estat l'havia contractat per a una gran obra d'enginyeria civil. Jo, per la meva banda, era fill, només, del comandant del Far, càrrec que, tot i estar revestit d'un gran prestigi per l'accés personal als màxims representants de l'estament militar, no estava ni de bon tros proporcionalment remunerat. Però que ella, Irenícia, fos una nena rica, i que jo, Pílades, fos l'hereu d'un soldat-funcionari tirant a pobre, no ens deia res quan teníem quatre o cinc anys i jugàvem a fer castells de sorra mentre la seva mainadera i la meva germana gran murmuraven concupiscències adolescents amb els peus nus dins l'última onada. Per a nosaltres dos, innocents perfectes, no significava res aleshores ni al cap de deu anys, i el seu pare, aprofitant un nou tomb polític a Lesbos la ben construïda, va decidir enviar-la al col·legi de senyoretes casadores on ja s'havien format anys enrere les seves germanes grans. Estic segur que l'«amistat» entre Irenícia i un servidor va ser una bona part del motiu; al cap i a la fi, jo ja havia celebrat els setze anys i aconseguit arrencar mitja dotzena de besos (al rostre, a les mans, a les sines) de la seva virginitat de tretze. Vam passar tot un any en blanc, l'únic de la nostra vida que no ens hem vist ni compartit, ja que durant l'estiu, de vacances a Focea, l'arquitecte la va recloure al casal que tenia al centre de la ciutat i no a la vil·la familiar, al nucli de residències il·lustres que s'havien congregat dins el recinte emmurallat del sector sud del Far del Nord. Far que només vint anys enrere, quan el pare se n'havia fet càrrec, encara era una torre fortificada independent a un miler de passes de la muralla nord-oest de Focea l'opulenta.

Però allò que un home volia separar, la deessa Afrodita ho va voler empontar: un matí, a peu de platja, van escaure's l'arquitecte (supervisant les obres d'una ampliació del moll), el pare (que com a comandant del Far n'era el responsable militar), i un jo mateix (que m'estrenava aquell estiu com a assistent del segon capatàs), quan l'atzar i el destí van produir una —*la*— triple coincidència: en primer lloc va succeir que un carro carregat de rodes de pedra de les grosses, emprades per rematar els espigons, va trencar l'eix en xocar contra el buit d'un forat amb tanta mala traça que, del sotrac, en segon lloc, van petar els cordatges que subjectaven la càrrega, potser excessiva, de rodes de les grosses. De tres, una va caure plana sobre la calçada; de tres, una altra va esclafar les cames del conductor abans de tombar-se i caure com la primera; de tres, l'última va saltar sobre el perfil, rodolant com una anella gegant, directa cap on l'arquitecte i el comandant, d'esquena al perill, mesuraven plànols i realitats. Hom podria imaginar que els alarits (del conductor i meus) i els estrèpits que l'accident produí (l'eix en esqueixar-se, els cordatges en esquinçar-se, les rodes en desfermar-se) els havien d'alertar de sobres i a temps. Però els treballs eren intensos en aquell punt, i els crits dels constructors i el rebombori de les eines van engolir-ho tot. D'altra banda, els dos homes eren tan a prop de l'origen del desastre que potser ni que ens haguessin oït no haurien estat a temps de reaccionar. Jo, que era de cara a la calçada, sí que hi vaig ser a temps, però de manera tan precisa com imperfecta: aprofitant que als dits tenia una vara per mesurar perspectives de cinc colzades de llargada, vaig vinclar-me sobtadament amb una embranzida que tenia com a objectiu colpir el muscle esquerre del pare

amb l'extrem per fer-lo caure fora del perill. Però ell, alertat pel meu xiscle i el meu gest desesperat, va entregirar-se prou per esquivar el batzac salvador, i el batzac salvador va anar a espetegar al pectoral dret de l'arquitecte. Resumint: el meu pare va morir esventrat per la roda número tres mig segon després, abans i tot de comprendre què succeïa i per quina noble raó pretenia jo colpejar-lo amb una fusta innoble; l'arquitecte hi va guanyar una costella trencada i dues luxacions de primer ordre, però, com que semblava que li havia salvat la vida a costa de la del pare, es va comprometre, en aquell lloc i sobre el curs dels esdeveniments, a apadrinar-me d'aquell dia endavant. Aquella nit, a més del trasbals del traspàs del pare, vaig sofrir en carn viva el remordiment d'una mentida no formulada. I l'endemà, malgrat les obligacions pertinents, entre les quals una prompta inhumació del difunt a causa de la canícula, vaig aconseguir permís de la mare per retre una visita a l'arquitecte Duloceu. Després d'un laberint d'estances, passadissos i esclaus de tota mena, quan per fi vaig ser a la seva cambra, a quatre passes de l'home en carn i ossos, per més que força masegats, em vaig malresumir en una sola frase:

—Us he de confessar una mentida que no he dit —vaig declarar.

—Si no l'has dit, no deu ser una mentida veritable —em va respondre.

M'esperava alguna cosa per l'estil, així que, sense cap dilació, vaig afegir:

—Si permeto que m'apadrineu en la creença que jo vaig actuar amb el propòsit de salvar la vostra vida, per més que mai no la digui ningú, sempre serà una mentida entre vós i jo.

Vaig fer una pausa; ell la va acceptar amb un rebrec de tos que semblava molt dolorosa.

—El cert és que en cap moment vaig pensar en la vostra vida i que la meva acció, valgui el que valgui, només pretenia salvar la del meu pare.

—Això, fill meu, ja ho sé —va somriure ell amb un fil de veu—. Per això, per l'amor que tenies al pare, i per la noblesa que pressuposa que avui, dia de dol, hagis vingut a parlar-me de la mentida que mai no m'havies dit, t'apadrinaré de veritat, amb mitjans i saber, i m'esforçaré a ser un bon pare per a tu, de manera que de mica en mica, amb el concurs del temps, et converteixis en el fill que els déus, potser preparant aquest instant, sempre m'han negat.

Va fer una pausa fonda abans de reblar el clau i, veient-mela venir, la hi vaig acceptar amb un sospir cap endins.

—Et seré pare i mestre: t'adjudicaré un dot igual que el de les meves filles i t'ensenyaré l'art i l'ofici de l'arquitectura si vals per aprendre'ls. Però de la Irenícia oblida-te'n com a home perquè a partir d'avui mateix haurà de ser només la teva germana. Ja sé que això et sembla ara injust però has de saber que la Irenícia, entre altres diverses possibilitats, té la de convertir-se en Reina-Consort de Beòcia.

Així que, en sortir de casa de l'arquitecte, l'ingenu adolescent tenia la mateixa recança que en entrar-hi, atès que respecte a l'apèndix d'estimar Irenícia només com a germana, el seu silenci havia mentit en no manifestar un desacord íntim, visceral. L'estimaria, sí, ofegant-ne el goig, en absolut secret, potser sense aconseguir mai més ni un sol bes dels seus llavis maduixers... però l'estimaria com a home sempre.

Des d'aleshores havien transcorregut cinc anys i l'arquitecte, val a dir-ho, havia acomplert la seva paraula: m'havia donat una posició social molt agraïda i una saviesa, l'art de l'arquitectura, que jo valorava per sobre de qualsevol cosa a excepció de l'amor d'Irenícia. Però jo, també val a dir-ho, no havia acomplert la meva sinó fingint; perquè, si bé és cert que en públic Irenícia i Pílades sempre es van captenir com a germans, en privat, en mitja dotzena llarga d'ocasions, Irenícia i Pílades ens havíem estimat com a amants. Penso que ens estimàvem massa, que estàvem massa encisats tots dos de la persona de l'altre, per resistir la temptació de lliurar-nos, mútuament i viceversa, fins l'últim racó del nostre ésser. I amb tot, m'avergonyia que les ziga-zagues de la vida m'haguessin portat, irremissiblement, a deixar-la sola a Focea, soltera, casadora i sense himen.

Cert que quan l'arquitecte, el «nostre» pare, va caure malalt de gota i es va fer evident que no podria portar a terme ni les obres civils pagades pel govern ni l'encàrrec pietós del magnat Lisiastre, cert ben cert que jo li vaig confessar que l'única recompensa que volia per encarregar-me de la construcció del moll i de l'erecció del temple a Asclepi i de la trama de tota una ciutat de nova planta, a l'altra banda del gran mar i en terra bàrbara, era casar-me amb Irenícia a la tornada. Però també és cert que l'arquitecte em va respondre que si ho estava plantejant com una condició del contracte laboral, pel que feia al casal seu i dels seus parents, ja podia recollir veles i vents i tallar amarres i enfilar rumb a d'altres ports: jo anava a obrar la feina d'un arquitecte i cobraria ni més ni menys que el sou d'un arquitecte, que a la seva

empresa sempre eren diners o béns d'una o altra mena i mai persones.

No sabria aclarir per quin motiu, perquè la veritat és que no hi soc gens propens, però em vaig posar a plorar. Després, entre sanglots, vaig barbotegar que em semblava impensable que hagués pogut imaginar que pretenia comprar-li la filla. La seva filla per a mi representava ben bé la meitat de la meva vida, de la meva ànima, i mai se m'hauria acudit taxar-la en menys d'una pesada igual —l'altra meitat de la meva vida, de la meva ànima—. El problema, vaig confessar-li, era que mai no havia aconseguit fer-me mereixedor d'ell, oh venerat pare adoptiu, perquè l'atracció que sentia per Irenícia, en tots sentits, era més forta que la voluntat. Segurament era l'única circumstància de la meva vida que no em veia capaç de controlar, vaig confessar. Encara avui tinc la sensació que si li hagués dit el mateix però sense llàgrimes, m'hauria escopit de casa seva com una reuma dolenta. De fet, reconec que per a Irenícia, la-nineta-de-papà, jo podia semblar la pitjor de les malalties. I potser ho vaig ser. Fos com fos, ho vaig escenificar tan bé que l'arquitecte em va proposar no casar-la durant la meva absència a menys que ella ho desitgés, i parlar-ne tots tres quan jo retornés de les tasques herculeoarquitectòniques que m'esperaven al més remot assentament d'allò que mariners i mercaders coneixen com la via Herakleia, la que segueix el perímetre del litoral. Si el nostre desig conjugal romania fins aleshores intacte i jo havia acomplert l'empresa amb talent, professionalitat i honor, ell probablement transigiria. En aquell moment vaig pensar que perfecte, però l'endemà se'm va ocórrer que, mentre jo fos fora, probablement l'arquitecte tibaria totes les tramoies hagudes

i per haver per tal que ella «escollís» esposar-se. Clar que, entre bambolines, hi havia la trapa de la virginitat empenyorada, que a mi em semblava que l'havia de retenir per por de ser descoberta la nit de l'estrena...

A l'albir del meu futur immediat, glatint amb l'esguard el perímetre ixent de l'illa que ens era destí, vaig recordar la sòrdida aventura de l'avortament de la cosina Arigènia tres setmanes abans de casar-se amb la noblesa focea. Si ella havia aconseguit...

—On pares, noi? No veus quina enginyeria que hi hem fet aquí?

Era el capità, rondant-me altra vegada com una mosca. L'expressió «hi hem fet» es referia als foceus en general i als massaliotes en particular (ell ho era per naixement), i «l'enginyeria» es referia a un dic de contenció tan sòlid com tosc que, per arrecerar un port just davant de l'illa, havien construït sobre un agulló meridional del continent sepultant dins l'aigua, com si de ciclops es tractés, una muntanya de carreus gegantescos dels esculls i penyals limítrofs.

De fet, l'Illa (els massaliotes que l'havien fundada l'anomenaven *Kypsela*, que vol dir justament això) era un encís de les nimfes, una abrupta joguina d'homes essencialment titànics, i tenia la fragància etèria però profunda de les terres mítiques d'Odisseu, com si en qualsevol moment poguessis topar amb un lotòfag o una amazona. Clar que això jo el dia de l'arribada encara no ho sabia.

—Ja et vaig ensenyar els plànols del que tenim previst a l'assentament continental. Volem que sigui una factoria de

primera —vaig vibrar orgullós, revivint dins la memòria la gallardia del requadre de muralla que teníem projectat construir a l'entorn de la planta de la futura polis.

—Ja té nom, la ciutat terrestre?

—Doncs no. En ferm, cap.

—No deien que *Empúries*?

—Deien. Però no sé pas si m'agrada.

—Tu ets arquitecte, Pílades. Això dels noms, deixa-ho pels poetes.

—Com ara tu.

—Molt ben dit: mariners, arrieu messa i floc!

Tornant a la muralla (un dels reptes més considerables que l'intrèpid arquitecte protagonista —o sigui jo— tenia entre mans), exceptuant la idea d'obrir-la a mar amb una porta a llevant directament comunicada amb l'extrem litoral de l'àgora, de fet no havia estat responsabilitat meva sinó del projectista oficial, però sí que m'havia treballat fins l'últim detall de l'última còpia de tots els croquis, plànols i mapes. També havia suat la tinta dels de la costa, dels del contorn de l'illa i dels dels voltants de l'emplaçament al continent, i m'enorgullia comprovar que eren una fidel reproducció de la realitat. O bé al revés, perquè l'empremta de la civilització massaliota ja hi era feliçment visible.

Les construccions de Kypsela, en canvi, m'eren absolutament desconegudes i, malgrat l'estètica agresta, em van agradar per llur solidesa i funcionalitat. Cert que no tenien un sentit artístic gens refinat però en arquitectura sovint cal anteposar les necessitats orgàniques a les purament estètiques. En aquest cas, les necessitats orgàniques de les construccions